

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№4 (2018)**

Київ 2018

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 4 (203). – К., 2018. – 128 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №3 від 15.03.2018 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- соціально–трудові відносини.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 №1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік №1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (головний науковий редактор)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
СТУДІНСЬКА Г.Я. доктор економічних наук (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
БУРЯЧЕНКО А.Є., доктор економічних наук, доцент
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИЛА В.І., доктор економічних наук, професор
ДУБРОВІНА О.А., кандидат економічних наук
ПРИМОСТКА О.О., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ТЕРЕЩЕНКО Г.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ЩУКІН Б.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЦЬКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЄВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДІРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2018. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2018 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2018

Бюджет як інструмент регулювання соціально-економічного розвитку держави

Проведено оцінку динаміки валового внутрішнього продукту та основних соціальних індикаторів рівня життя населення, що дало змогу виявити численні проблеми на різних етапах соціально-економічного розвитку України. Обґрунтовано необхідність участі держави у розподілі валового внутрішнього продукту. Визначено багатогранну економічну сутність категорії «бюджет» та охарактеризовано його дію як інструменту державного регулювання. Проаналізовано динаміку централізації валового внутрішнього продукту, що дало змогу оцінити характер впливу держави за допомогою бюджету на соціально-економічні процеси.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, бюджет, інструмент державного регулювання, розподільчі відносини, централізація валового внутрішнього продукту.

ЛОБОДИНА З.М.,
КОРНАЦЬКА Р.М.

Бюджет как инструмент регулирования социально-экономического развития государства

Проведена оценка динамики валового внутреннего продукта и основных социальных индикаторов уровня жизни населения, что позволило выявить многочисленные проблемы на разных этапах социально-экономического развития Украины. Обоснована необходимость участия государства в распределении валового внутреннего продукта. Определено многогранную экономическую сущность категории «бюджет» и охарактеризовано его действие как инструмента государственного регулирования. Проанализирована динамика централизации валового внутреннего продукта, что позволило оценить характер влияния государства посредством бюджета на социально-экономические процессы.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, бюджет, инструмент государственного регулирования, распределительные отношения, централизация ВВП.

LOBODINA Z.M.,
KORNATSKA R.M.

Budget as an instrument for regulation of social-economic development of the state

The estimation of the dynamics of the gross domestic product and the basic social indicators of the living standard of the population was conducted, which made it possible to identify numerous problems at different stages of socio-economic development of Ukraine. The necessity of the state participation in distribution of the gross domestic product was substantiated. The multifaceted economic essence of the category «budget» was defined and its functioning as a tool of state regulation was described. The dynamics of centralization of gross domestic product was analyzed, which made it possible to estimate the nature of state influence with the help of the budget on social and economic processes.

Key words: socio-economic development, budget, state regulation instrument, distribution relations, centralization of the gross domestic product.

Постановка проблеми. Важлива роль серед інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів відводиться бюджету, за допомогою якого безпосередньо через бюджетний механізм забезпечується регулювання розподільчих процесів, реалізація засад бюджетної політики, спрямованої на розв'язання проблем соціаль-

но-економічного розвитку держави. Зважаючи на численні реформи, які відбуваються в Україні, та не завжди їх однозначно позитивний вплив на бюджетні відносини, питання ефективного функціонування бюджету не втрачає своєї актуальності та потребує наукового обґрунтування його сутності та характеристики впливу на суспільне відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний теоретичний і практичний внесок у дослідження економічного змісту та засад функціонування бюджету зробили такі зарубіжні і вітчизняні науковці як Дж. Б'юкенен (Buchanan J.), О. Василик, А. Вагнер (Vagner A.), В. Дем'янишин, І. Запатріна, Дж. Кейнс (Keynes J.), М. Карлін, О. Кириленко, М. Крупка, Л. Лисяк, І. Луніна, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, У. Петті (Petty W.), Дж. Стігліц (Stiglitz J.), В. Федосов, С. Юрій та інші. Проте реформування бюджетних відносин та зумовлені зазначеним процесом перманентні зміни в їх організації вимагають посиленої уваги і наукового обґрунтування засад функціонування бюджету в контексті посилення його впливу на соціально-економічний розвиток держави. Необхідність розв'язання окреслених проблем обумовило вибір теми дослідження та її актуальність.

Метою статті є визначення багатогранної сутності категорії «бюджет» та характеристика його впливу на соціально-економічний розвиток як інструменту державного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Ключовою ціллю трансформаційних процесів, які відбуваються в українській державі, є забезпечення макроекономічної рівноваги та поступального соціально-економічного розвитку.

Соціально-економічний розвиток є складним та багатовимірним процесом кількісних та якісних змін економічної системи та соціальних об'єктів під впливом потреб, інтересів людини як найвищої цінності та економічних суперечностей. Домінуючою особливістю розвитку більшості сучасних економічних систем вважаємо:

- формування орієнтованого на людський розвиток «нового типу економічної реальності – антропосоціоцентричної економіки, у якій соціальні та економічні вектори не просто зумовлюють один одного, а є неподільною системоутворюючою цілісністю» [4]. Результати порівняння домінуючих тенденцій ХХ та ХХІ ст., на думку В. Куриляк та Є. Савельєва, свідчать про інверсію соціального й економічного – соціальне виходить на перший план, підпорядковуючи своїм імперативам економічне [9, с. 60];

- обов'язкову участь держави у регулюванні соціально-економічних процесів, обумовлену недосконалістю ринкових відносин, спрямовану на забезпечення економічного зростання.

Основними цілями впливу держави на соціально-економічні процеси є:

- забезпечення загальних умов життєдіяльності і правової основи реалізації економічних рішень (державі необхідно забезпечувати безпеку всього суспільства, встановлювати і підтримувати правовий режим, спрямований на захист прав власності і вільного розвитку особистості, підтримку і розвиток ефективної конкуренції);

- проведення стабілізаційних заходів (державна повинна регулювати темпи економічного зростання, рівень інфляції та зайнятості, заохочувати прогресивні зрушення в галузевій і регіональній структурі економіки, підтримувати зовнішньоекономічне рівновагу і курс національної валюти);

- здійснення соціально орієнтованого перерозподілу ресурсів (державна повинна організувати виробництво потрібних суспільству благ, яким не займається приватний сектор, гарантувати мінімальний рівень заробітної плати, пенсії, допомоги, допомоги соціально незахищеним громадянам, здійснювати індексацію фіксованих доходів) [14, с. 90].

Система державного регулювання соціально-економічних процесів втілюється у державній політиці, а вибір та ефективність застосування відповідної її моделі та інструментів реалізації залежить від багатьох чинників. До основних із них І. Запатріна відносить:

Стан економічного розвитку країни, який характеризується обсягом ВВП на душу населення, структурою ВВП, станом розвитку інфраструктури, ступенем забезпечення ресурсами тощо.

Стадія економічного розвитку країни, яка визначається динамікою ключових економічних показників, тенденціями розвитку суспільства, пануванням певних технологічних укладів.

Бачення держави щодо розвитку суспільства, тобто державний устрій та система пріоритетів у діяльності влади, ступінь збігу інтересів держави та суспільства.

Можливості щодо здійснення державного регулювання, які визначаються рівнем розвитку інституційного середовища, розвиненістю системи державного управління та її адекватністю ринковому середовищу, ступенем відповідності законодавства існуючим економічним реаліям, ментальністю політиків та населення, розвитком громадянського суспільства [7, с. 96–97].

Аналізуючи динаміку ВВП, як основного індикатора розвитку економіки, який впливає на

життєвий рівень громадян, за роки незалежності України, можна констатувати перманентне (за винятком 2009 р.) збільшення номінального ВВП. Проте, воно не свідчить про виключно позитивні тенденції зростання національної економіки та покращення добробуту українців, оскільки зміна показника номінального ВВП відбувається під впливом зміни як обсягів виробництва товарів та послуг, так і цін. Відтак, доцільно брати до уваги саме реальний ВВП та індекс фізичного обсягу, які дають змогу об'єктивно оцінити стан економічного розвитку країни.

Враховуючи значення індексу фізичного обсягу ВВП (менше 100%), з 1990 р. до 1999 р. спостерігалось скорочення обсягу виробництва та, відповідно, – обсягу ВВП на одну особу. Найбільше зниження зазначених показників спостерігалось у 1994 р. – 77,1% та 77,4% відповідно. У період з 2000 р. до 2008 р. індекси фізичного обсягу ВВП та ВВП на одну особу перевищили 100%, що дає підстави констатувати тенденцію до відновлення економічного зростання (фактично обсяг реального ВВП кожного наступного року перевищував обсяг номінального ВВП попереднього року). Крім того, у 2008 р. індекс фізичного обсягу ВВП у відсотках до 2010 р. досяг найбільшого значення – 113,2%.

Однак, у 2009 р. внаслідок негативного впливу світової фінансової кризи у результаті зменшення внутрішнього попиту, а також темпів приросту валової доданої вартості майже в усіх галузях економіки фізичний обсяг ВВП загалом і в розрахунку на одну особу знизився порівняно із 2008 р. (індекс фізичного обсягу становив 84,9% та 85,2% відповідно).

У період з 2010 р. до 2013 р. спостерігалось несуттєве відновлення економічного зростання, яке у 2014 р. та 2015 р. у зв'язку із несприятливою економічною кон'юнктурою, посиленням загроз національній безпеці через військову агресію Росії, призупинилося. У результаті комплексного впливу таких факторів, як зниження купівельної спроможності українців внаслідок зменшення реальних доходів; низький зовнішній та внутрішній попит унаслідок гальмування економічного зростання; відтік інвестицій; ускладнення відносин з основними торговельними партнерами за відсутності виважених стабілізаційних заходів економіки посилились процеси її падіння. У результаті зниження фактичного ВВП та зрос-

тання інфляції знизився рівень життя населення, набуло поширення таке явище як соціальне відторгнення та невдоволення у суспільстві, що стало причиною сповільнення людського розвитку.

2016 р. став періодом відновлення економічного зростання в Україні. Обсяг номінального ВВП становив 2385367 млн грн, а в розрахунку на одну особу – 55899 грн. Підвищення обсягу номінального ВВП зумовлено як зростанням реального ВВП, так і значною величиною дефлятора ВВП (у 2016 р. – 17,1%), що відображає зміну цін на всі вироблені товари та надані послуги.

Обсяг реального ВВП у 2016 р. зріс на 2,4% порівняно із 2015 р., проте у 2015 р. темп зниження реального ВВП становив 9,8% порівняно із 2014 р. Поряд із покращенням цінової кон'юнктури на міжнародних ринках товарів національного експорту зростанню реального ВВП в Україні сприяло валове нагромадження (індекс фізичного обсягу становив 142,8% порівняно із 2015 р.). Із цього приросту 120,4% припадає на валове нагромадження основного капіталу (у 2015 р. фізичний обсяг валового нагромадження основного капіталу зменшився на 9,2%). Вказані позитивні зміни, у свою чергу, пояснюються відновленням інвестиційної діяльності після гострої інвестиційної кризи 2014–2015 рр. Підвищення реальної заробітної плати у більшості галузей економіки стало рушійною силою збільшення кінцевих споживчих витрат домашніх господарств на 1,8%, що також позитивно вплинуло на зростання реального ВВП. З іншого боку, скорочення чистого експорту стало стримуючим фактором для поживлення економічного зростання в Україні.

У країнах Європейського Союзу економічне зростання відбувалося повільніше: реальний ВВП 28 країн ЄС збільшився на 1,9% у 2016 р. порівняно з 2,2% у 2015 р. Найвищі темпи зростання реального ВВП у 2016 р. спостерігалось у Румунії – 4,8%, Швеції та Словаччині – по 3,3%, Іспанії – 3,2%, Сербії – 2,8%. У цілому невисокі темпи зростання ВВП у країнах ЄС пояснювалися низькою інвестиційною активністю і негативними споживчими настроями в умовах наростання геополітичних ризиків і виходу Великобританії з ЄС, продовженням програм фіскальної консолідації, які стримували внутрішній попит у багатьох країнах ЄС, а також повільним відновленням банківського кредитування і підвищенням ризиків нестабільності банків при реалізації деякими

центральними банками політики від'ємних відсоткових ставок [3, с. 23].

Поряд із позитивними тенденціями економічного зростання у 2016 р., варто звернути увагу на той факт, що розглядаючи зміну обсягу ВВП за період 2000–2016 рр. порівняно із ВВП 2010 р. у 2016 р. індекс фізичного обсягу ВВП становив 91,3%. Зазначене свідчить про те, що відновлення економіки Україна до докризового рівня 2008 р. не відбулося.

Несприятливі тенденції економічного розвитку загострили соціальні проблеми в Україні, про що свідчать значення основних соціальних індикаторів рівня життя населення (див. таблицю).

У періоди, коли відбувалося зниження індексу фізичного обсягу ВВП (2009 р, 2014–2015 рр.), спостерігалось суттєве зменшення реальних наявних доходів та заробітної плати населення, зростання рівня безробіття, поширення бідності серед працюючого населення, невідповідність розмірів соціальних стандартів і гарантій реаліям життя. Наприклад, у зв'язку із високим рівнем інфляції (2014 р. – 112,1%, 2015 р. – 148,7%) та заморожування до вересня 2015 р. соціальних стандартів та гарантій відбулося падіння наявних доходів населення (на 11,5% у 2014 р. та на 22,3% у 2015 р. у порівнянні з попереднім

роком) та реальної заробітної плати (на 6,5% у 2014 р. та на 20,2% у 2015 р. у порівнянні з попереднім роком), зростання до 9,3% у 2014 р. та 9,1% у 2015 р. рівня безробіття серед населення працездатного віку, що суттєво знизило купівельну спроможність населення і, відповідно, попит на внутрішньому ринку товарів і послуг.

Відтак, для відновлення зростання національної економіки доцільно підвищувати купівельну спроможність українців шляхом створення робочих місць, підвищення рівня реальної заробітної плати вищими темпами, ніж зростання фізичного обсягу ВВП, подолати тенденцію зростання диференціації заробітної плати за регіонами та видами діяльності, підвищувати конкурентоспроможність продукції національних виробників та орієнтувати населення на внутрішнє споживання.

Визначаючи стратегічні напрями розвитку держави, як стверджують Г. Лопушняк та Є. Корелеська, в основу слід ставити стратегічну мету – підвищення добробуту населення, а також основні цілі соціальної політики держави, серед яких: підвищення рівня і якості життя населення, збільшення його тривалості; зміцнення здоров'я громадян, підвищення якості й ефективності надання медико-санітарної допомоги; зниження рівня безробіття; підвищення стандартів оплати праці; підвищен-

Динаміка основних соціальних індикаторів рівня життя населення України у 1995–2016 рр.

Роки	Наявні доходи населення, млн грн	Реальний наявний дохід, % до попереднього року	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	Середньомісячна номінальна заробітна плата, долари США	Реальна заробітна плата, % до попереднього року
1995	2783	108,3	514,2	49,8	110,6
2000	96609	104,1	230	42,3	99,1
2001	119048	110	311	57,9	119,3
2002	141618	118	376	70,7	118,2
2003	162578	109,1	462	86,7	115,2
2004	212033	119,6	590	110,9	123,8
2005	298275	123,9	806	157,3	120,3
2006	363586	111,8	1041	206,2	118,3
2007	470953	114,8	1351	267,5	112,5
2008	634493	107,6	1806	342,9	106,3
2009	661915	90	1906	244,6	90,8
2010	847949	117,1	2239	282,2	110,2
2011	988983	108	2633	330,5	108,7
2012	1149244	113,9	3026	378,7	114,4
2013	1215457	106,1	3265	408,5	108,2
2014	1151656	88,5	3480	292,7	93,5
2015	1330089	77,7	4195	192	79,8
2016	1519574	100,3	5183	202,8	109

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України [12; 13].

ня ефективності системи регулювання соціальної відповідальності суб'єктів. Також в основу визначення пріоритетних напрямів має бути покладено розв'язання проблем, які становлять реальну загрозу національній безпеці держави [10, с. 32].

Забезпечення стабільної позитивної динаміки економічного та соціального розвитку країни тісно пов'язане з ефективним використанням суспільством відповідних економічних інструментів та важелів управління, серед яких центральне місце займає бюджет. За його допомогою держава має змогу регулювати розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту, забезпечуючи оптимальне поєднання економічних інтересів усіх членів суспільства, створюючи при цьому міцний фундамент для якісного виконання своїх функцій [6, с. 12].

Причинами участі держави у розподілі і перерозподілі ВВП є: необхідність бюджетного забезпечення реалізації функцій держави з метою задоволення найважливіших суспільних потреб; володіючи засобами виробництва у державному секторі економіки, держава є суб'єктом створення ВВП; необхідність регламентації соціально-економічного розвитку.

Бюджет сучасного розвиненого суспільства спирається на досить фундаментально і глибоко розроблену теорію. Серед її творців – найвидатніші імена економічної науки – У. Петті, П. Бугальбер, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Стюарт Мілль, А. Вагнер, С. Вітте, Дж. М. Кейнс, Р. Масгрейв, Г. Шмольдерс, П. Самуельсон, Дж. Б'юкенен та інші. Серед багатьох наукових напрямів найбільший вплив мають школи, котрі розробляють актуальні бюджетні проблеми як міст від теорії до практики. Фінансова наука шукає і знаходить раціональні рішення стосовно бюджету в контексті функціонування громадянського суспільства з його складною грою ринкових і політичних сил [2, с. 588].

Здатність бюджету регулювати соціально-економічні процеси закладена в його сутності як об'єктивної економічної категорії. Погляди більшості авторитетів вітчизняної фінансової думки (В. Дем'янишина, А. Єпіфанова, О. Кириленко, В. Опаріна, О. Романенко, В. Федосова, С. Юрія та інших) єдині у баченні бюджету за економічною сутністю як системи фінансових відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом ВВП з приводу формування і використання основного централізованого фонду грошових ресурсів, при-

значеного для забезпечення організації діяльності держави та реалізації її функцій. Такий підхід до трактування бюджету характерний для розподільної концепції теорії фінансів та акцентує увагу на розподільчій функції бюджету, його впливі на суспільне відтворення з метою забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.

Поряд із розглядом категорії бюджет «як системи фінансових відносин», поширеним є науковий підхід до його трактування як сукупності різних видів грошових потоків, котрі забезпечують формування і використання бюджетного фонду. Зазначений підхід акцентує увагу на русі грошових потоків, який опосередковує розподіл і перерозподіл ВВП, та відповідає потоковій концепції теорії фінансів, основними прихильниками якої є В. Кудряшов, С. Лушин, В. Слепов, Г. Точільников та інші.

Представники фондової концепції теорії фінансів (О. Бірман, С. Булгакова, О. Василик, М. Карлін, А. Мазаракі, О. Романенко, С. Фішер та інші), більш поширеної у західній фінансовій науці, розглядають бюджет як централізований фонд фінансових ресурсів держави (централізований грошовий фонд). Концепція засновується на тому, що ключовою ознакою бюджетних відносин є формування і використання грошових фондів, у той час як впливу зазначених процесів на соціально-економічний розвиток не приділяється достатньо уваги.

Досить поширеним в економічній та юридичній літературі є розгляд бюджету як основного плану формування та використання фінансових ресурсів органів державної влади та місцевого самоврядування, який є юридичним актом та обов'язковий для виконання. Такий підхід зустрічається у наукових доробках В. Базилевича, Д. Боголепова, Л. Воронової, М. Мітіліно, С. Мочерного, Ф. Нітті, Ц. Огня, І. Озерова, В. Паригіної, Д. Стігліца та інших, які значну увагу приділяють практичним аспектам функціонування бюджету.

Досліджуючи роль бюджету у забезпеченні соціально-економічного розвитку, такі науковці як М. Крупка, І. Луніна, А. Максюта, Ю. Пасічник розглядають його як інструмент державного регулювання (реалізації економічної політики держави) розподілу і перерозподілу фінансових потоків у країні, регулятивний вплив якого має ефективні, довготривалі та відчутні наслідки для економічних агентів.

Вихідною позицією світової фінансової думки при характеристиці бюджету є його нерозривний

зв'язок з державою, її діяльністю. ...Погляди авторитетів західної фінансової науки (Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Х. Дальтона, Р. Масгрейва, Д. Хаймана, К. Шоупа) єдині у баченні ... бюджету як сфери органічно взаємозв'язаних фінансових потоків державних доходів і видатків. Реально ці потоки існують, відбувається їх рух у організаційно-правових формах бюджетів і кошторисів на різних рівнях державної влади та адміністративно-територіального поділу країни [2, с. 590–591].

Формування бюджету пов'язане з необхідністю розподілу частини вартості валового внутрішнього продукту, яку держава централізує для забезпечення виконання покладених на неї функцій. У такий спосіб суспільство платить державі за виконання нею її функцій, ця плата набуває форми податків.

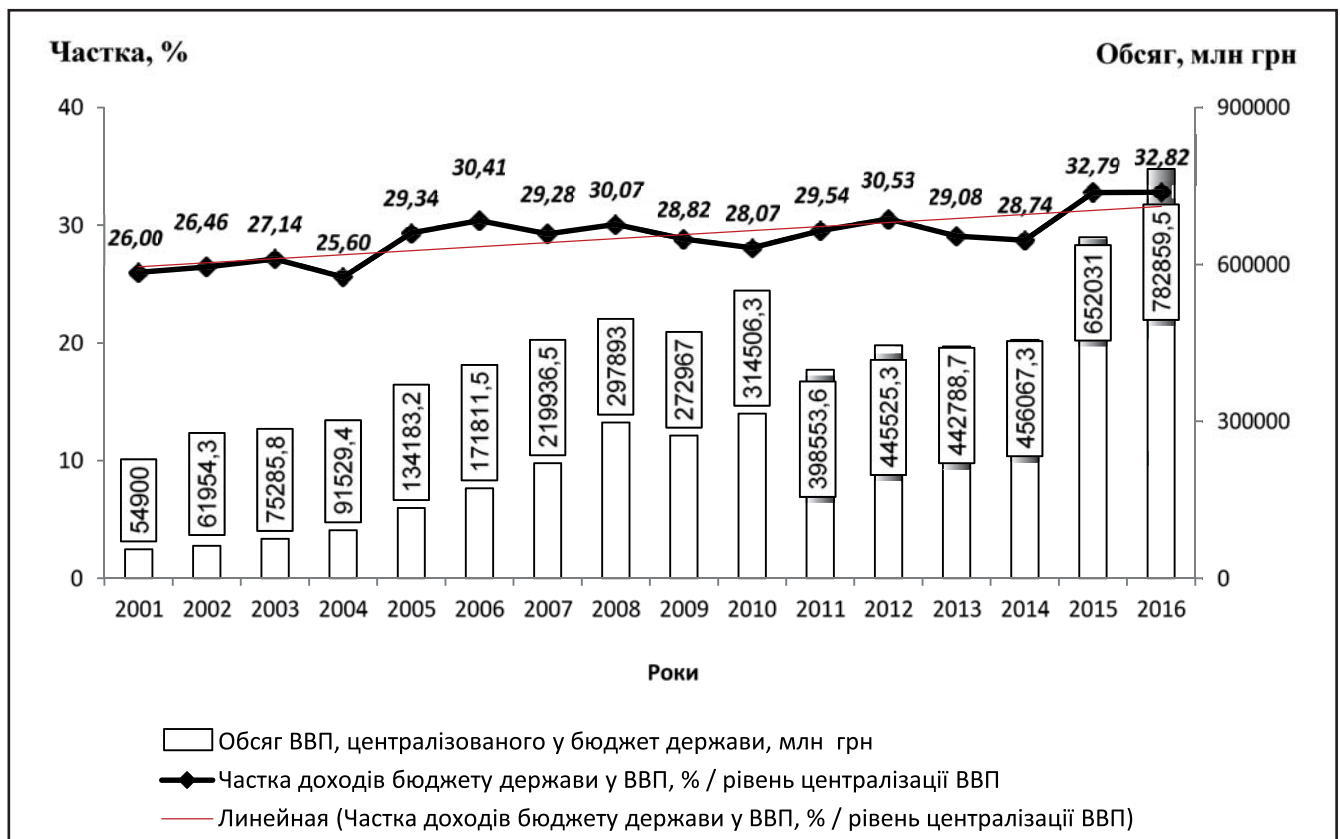
Централізація валового внутрішнього продукту державою завжди була невід'ємною частиною розподільчих відносин. Проте питання, яким має бути рівень централізації, в усі часи залишається дискусійним. Якщо рівень централізації буде досить низьким, то держава не отримуватиме коштів у обсязі, який забезпечить фінансування видат-

ків. І навпаки, занадто високий рівень централізації валового внутрішнього продукту призводитиме до зниження загального рівня економічної активності в державі внаслідок втрати зацікавленості й мотивації до праці та інвестування [1, с. 29].

Динаміку обсягу та частки ВВП, який централізується у державному та місцевих бюджетах України, характеризують дані рисунку.

Упродовж 2001–2016 рр. на фоні щорічного збільшення обсягу ВВП, централізованого у бюджет держави, спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги доходів державного та місцевих бюджетів у ВВП. Це свідчить про зростання рівня централізації ВВП, а, отже, – посилення впливу держави за допомогою бюджету на соціально-економічні процеси, хоча із значними коливаннями: у бік зменшення (у 2004 р., 2010 р., 2014 р.) та збільшення (у 2006 р., 2015 р., 2016 р.).

На соціально-економічні процеси впливають конкретні методи, форми, інструменти і важелі формування і використання бюджетних коштів. Вибір зазначених елементів відбувається у процесі розробки та реалізації бюджетної політики (свідомої (суб'єктивної) діяльності людей щодо викорис-

Динаміка обсягу та частки ВВП, який централізується у бюджеті держави у 2001–2016 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України [8; 11].

тання об'єктивно існуючих бюджетних відносин], а їх сукупність формує склад бюджетного механізму.

Чистий вклад бюджетної політики в економічне зростання визначається тим, вносить держава через бюджет додаткові можливості для розвитку економіки або, навпаки, забирає їх... Ефективна бюджетна політика вкупі з іншими напрямками макроекономічної політики є важливим чинником, що впливає не лише на темпи, а на якість економічного розвитку [5, с. 79].

Враховуючи недоліки функціонування ринкової економіки та необхідність нейтралізації небажаних соціально-економічних ефектів з метою стимулювання діяльності ринкових структур, погоджуємося із висновками зарубіжних та вітчизняних вчених, які домінують роль у коригуванні ринкових процесів відводять бюджету та бюджетному механізму. Як зазначає В. Андрущенко, в бюджетному механізмі зосереджена основна сила і можливості впливу держави на економічний розвиток [2, с. 627].

Регулюючі можливості бюджету як інструменту державного регулювання залежать від відповідності стратегічної спрямованості бюджетної політики (стимулююча або стримуюча), яка реалізується на даному етапі господарювання, та обраних тактичних засобів стратегії соціально-економічного розвитку держави.

Висновки

Використання бюджету як інструменту державного регулювання пов'язане з практичним застосуванням фінансових методів, форм, інструментів та важелів механізму реалізації бюджетної політики держави. Враховуючи необхідність забезпечення макроекономічної рівноваги та поступального соціально-економічного розвитку, на сучасному етапі особливої актуальності набуває питання визначення оптимального обсягу централізації ВВП та модернізація бюджетного механізму відповідно до пріоритетів державної політики, що й буде предметом наших подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр учбов. літератури; Тернопіль : Екон. думка, 2012. – 871 [1] с.
2. Бюджетний менеджмент : підруч. / [Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. та ін.]; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.

3. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. К., 2017. – 90 с.

4. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми / Гальчинський А. // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 7–9.

5. Глазьев С. Политика социальной справедливости и экономического роста / Глазьев С. // Российский экономический журнал. – 2005. – № 11–12. – С. 74–100.

6. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : моногр. / Дем'янишин В. Г. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.

7. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання: моногр./ Запатріна І. В. – К.: Ін-т соц-екон. стратегій, 2007. – 528 с.

8. Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2001–2016 рр. URL : <http://www.treasury.gov.ua>

9. Куриляк В. Є. Вплив глобалізації на економічний розвиток України / Куриляк В. Є., Савельєв Є. В. // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 57–69.

10. Лопушняк Г. Соціальні аспекти розвитку України / Лопушняк Г., Корелеська Є. // Финансы, учет, банки. – 2016. – Вып. 1 (21). – С. 21–33.

11. Статистична інформація Державної служби статистики України «ВВП (1990–2016 рр.)». URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

12. Статистичний збірник Державної служби статистики України «Соціальні індикатори рівня життя населення» за 2009–2016 рр. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>

13. Статистичний щорічник України Державної служби статистики України за 2007–2016 рр. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

14. Финансы: учеб. / под ред. проф. Романовского М. В., проф. Врублевска О. В., проф. Сабанти Б. М. – М.: ЮРАЙТ-М, 2002. – 504 с.

References

1. Fedosov, V., & Yuriy, S. (2012). Biudzhetna systema [Budget system]. Kyiv : Tsentr uchbov. literatury; Ternopil : Ekon. dumka [in Ukr.].
2. Fedosov, V., Oparin, V., Safonova, L., & at. (2004). Biudzhetniy menedzhment [Budget Management]. Kyiv: KNEU [in Ukr.].

3. Zubenko, V. V., Samchynska, I. V., Rudyk, A. Yu., & at. (2017). Biudzhetnyi monitorynh: Analiz vykonannia biudzhetu za 2016 rik [Budget monitoring: Analysis of budget execution for 2016]. Kyiv [in Ukr.].

4. Halchynskyi, A. (2012). Ekonomichnyi rozvytok: metodolohiia onovlenoi paradyhmy [Economic development: the methodology of the renewed paradigm]. *Ekonomika Ukrainy (Economy of Ukraine)*, 5, 7–9 [in Ukr.].

5. Hlazev, S. (2005). Polytyka sotsyalnoi spravedlyvosty y ekonomycheskoho rosta [The policy of social justice and economic growth]. *Rossyyskiy ekonomycheskyi zhurnal (Russian economic journal)*, 11–12, 74–100 [in Rus.].

6. Demyanyshyn, V. (2008). Teoretychna kontseptualizatsiia ta praktychna realizatsiia biudzhetnoi doktryny Ukrainy [The theoretical conceptualization and practical implementation of fiscal doctrine in Ukraine]. *Ternopil : TNEU* [in Ukr.].

7. Zapatrina, I. V. (2007). Biudzhetnyi mekhanizm ekonomichnoho zrostantia [Budgetary mechanism of economic growth]. Kyiv: Instytut sotsialno-ekonomichnykh stratehii [in Ukr.].

8. Zvity Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy pro vykonannia Derzhavnoho ta mistsevykh biudzhetiv Ukrainy za 2001–2016 rr. [Reports of the State Treasury of Ukraine on the implementation of the State and local budgets of Ukraine for 2001–2016]. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua> [in Ukr.].

9. Kuryliak, V. Ye., & Saveliev, Ye. V. (2012). Vplyv hlobalizatsii na ekonomichnyi rozvytok Ukrainy [Impact of globalization on economic development of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy (Economy of Ukraine)*, 9, 57–69 [in Ukr.].

10. Lopushniak, H., & Koreleska, Ye. (2016). Sotsialni aspekty rozvytku Ukrainy [Social aspects of Ukraine's development]. *Fynansy, uchet, banky (Finance, accounting, banks)*, 1 (21), 21–33 [in Ukr.].

11. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy «VVP (1990–2016 rr.)» [Statistical information of the State Statistics Service of Ukraine «GDP (1990–2016)»]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukr.].

12. Statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy «Sotsialni indykatory rivnia zhyttia naselennia» za 2009–2016 rr. [Statistical collection of the State Statistics Service of Ukraine «Social indicators of living standards of the population» for 2009–2016]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukr.].

13. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy za 2007–2016 rr. [Statistical Yearbook of Ukraine of the State Statistics Service of Ukraine for 2007–2016]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukr.].

14. Vrublevska, O. V., & Sabanty, B. M. (2002). *Fynansy (Finances)*. Moskva: YuRAIT–M [in Rus.].

Дані про авторів

Лободіна Зоряна Миколаївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Тернопільського національний економічний університет

Корнацька Роксолана Михайлівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e-mail: halstep@ukr.net

Данные об авторах

Лободина Зоряна Николаевна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры финансов им. С. И. Юрия Тернопольского национального экономического университета

Корнацка Роксолана Михайловна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры финансов ГВУЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e-mail: halstep@ukr.net

Data about the authors

Zoryana Lobodina,

PhD in economics, Associate Professor, Department of Finance named after S. I. Yuriy, Ternopil National Economic University

Roksolana Kornatska,

PhD in economics, Associate Professor, Department of Finance, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

e-mail: halstep@ukr.net

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Тіньове паралельне парасуспільство як підсистема поліструктур паралельної реальності.....	7
МИСКІН Ю.І. Ідентифікація цільової спрямованості державної податкової політики України	16
ЧУКАЄВА І.К., РАМАЗАНОВ В.А. Пріоритети розвитку ринку природного газу в контексті євроінтеграційних прагнень України	24
КОВАЧ М.Й., ІНДУС К.П. Регулювання банківської діяльності на міжнародному рівні.....	31
СІГАЙОВ А.О., АГАПОВА А.І. Технологія блокчейну як нова схема економічної діяльності України та світу.....	36
БОБРІВЕЦЬ В.В. Методологічні засади стимулювання розвитку благодійності інструментарієм оподаткування	39
ЛОБОДИНА З.М., КОРНАЦЬКА Р.М. Бюджет як інструмент регулювання соціально–економічного розвитку держави.....	47
АНДРУСЬ О.І. Проблеми трансфертного ціноутворення в Україні.....	55

Інноваційно–інвестиційна політика

ГАВРИЛКО Г.П., ГУШТАН Т.В. Інтернет–банкінг як один з напрямів розвитку банківської справи.....	60
КРАСНОЖОН С.В., ПІДДУБНИЙ В.А. Криптовалюти: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні.....	65

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

КУДРИЦЬКА Н.В. Методологічні засади дослідження інституціонального розвитку водного транспорту України	70
КУЗУБ М.В., БЕЛОУС Н.Д. Особливості аналізу виробництва молока.....	76
КЛИМЧУК М.М. Концептуалізм «Green lease» в оцінюванні ефективності заходів енергозбереження підприємств: економіко–математична модифікація.....	85
ПЕТРИНЯК А.Я. Оцінка ефективності системи управління підприємства ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод Оскар».....	90
СУБОТА М.В. Формування фінансово–економічної безпеки закладів санаторно–курортної сфери.....	96
МАКАРЧУК О.В. Економічна безпека підприємства: зовнішні чинники впливу	102

Соціально–трудова проблеми

ВАЖИНСЬКИЙ Ф.А., ЛАПАКУЛИЧ М.Ю. Передумови диверсифікації сільської економіки для комплексного соціально–економічного розвитку сільських територій	110
ФЕНЬ К.С. Система управління економічною безпекою підприємств харчової промисловості	115